

RADU STANCA

și „jocul dilematic dintre clasic și baroc”

Contradicțiile lui Radu Stanca sunt, fără îndoială, și cele ale Cercului Literar de la Sibiu. Atunci când îi scria lui Henri Jacquier despre paradoxalul mariaj dintre clasic și baroc ca particularitate de esență a esteticii cerchiste, Radu Stanca își definea, într-un fel, propria-i creație. Excluzându-se reciproc, cei doi termeni realizează, în urma asocierii, o construcție oximoronică, dificil de asimilat și de digerat de oricare din curentele literare, moderne sau tradiționale. Însă nu prin vizitarea locurilor comune s-a făcut remarcată mișcarea sibiană, și cu atât mai puțin printr-o atitudine reținută în ceea ce privește forțarea unor limite ale literaturii. Prea stricta disociere dintre clasicism și romantism, eventual baroc, ca unice și tipice posibilități de expresie a spiritului cultural, reprezintă, conform lui Radu Stanca o premiză eronată: “Orice formă de cultură, oricât de exotica ar fi și oricât de autonomă în aparență, se reduce la una din aceste atitudini fundamentale, în afară de care nu mai e cu puțință nici un alt fel de sursă stilistică. Dacă sunt totuși unii cercetători care adaugă la tandemul stilistic clasic – romantic și un stil intermediar, barocul (Wölflin), sau alții care înlocuiesc romantismul cu barochismul pe motivul că cel dintâi nu ar fi de fapt decât o fațetă europeană a celui de-al doilea (Eugenio d’Ors), opinia despre reductibilitatea stilurilor unele la altele și a formelor culturale la atitudini unice explicative, e totuși aproape generalizată în domeniul criticii de artă și nu departe de a deveni chiar populară”. Nefiind fecundă în planul cercetării, al analizei fenomenelor culturale, metoda reductibilității stilistice ar trebui deci înlocuită cu aceea, “plină de virtuți fenomenologice” a ireductibilității stilistice.

Principiul reductibilității stilurilor la atitudini fundamentale este amendat de către esteticianul Radu Stanca pentru o anume miopie în surprinderea varietății fenomenelor de cultură și pentru incapacitatea de a reflecta “altfel decât într’o singură culoare, o lume cu deosebire pitorească”. Pe de altă parte, urmând principiul *ireductibilității stilistice*, o cultură nu este niciodată reductibilă la un stil fundamental, unic, dimpotrivă ea reprezintă întâlnirea atât de productivă dintre mai multe stiluri, dintre care, fără îndoială, unul este predominant sau, în orice caz, “mai adecvat spiritului intim al unei culturi decât un altul”². În consecință, un stil se poate constitui dintr-o serie de atitudini care se exclud între ele, ceea ce justifică și contradicțiile din interiorul esteticii cerchiste. “Legea hazardului”, ce postulează această teorie a ireductibilității stilistice, demonstrează cum în lumea culturii nu există posibilități de previziune, lăsând loc “unui

joc de latențe și actualizări, între posibilități și realizările lor”³, un fel de joc cu mărgelile de sticlă ce încearcă a epuiza întreaga gamă de posibilități pe care varietatea stilistică le pune la dispoziție. Principiul ireductibilității stilistice reprezintă o noutate numai la nivelul teoriei și filosofiei culturii, în practica literar-artistică el funcționând dintotdeauna. Impuritatea nu este deci numai a genurilor, ci și una a stilurilor culturale, clasicismul, romantismul, barocul etc. neexistând, în fond, în stare pură, ci numai în acest joc combinatoriu, inepuizabil și tocmai de aceea seducător. La aceeași concluzie ajunge și G. Călinescu în analiza celor trei tipuri universale (clasicism, romantism, baroc), desprinse de contingentele istorice. Tipurile respective, afirmă autorul *Principiilor de estetică*, sunt utopice, în realitate existând numai compromisuri, amestecuri, în funcție de artist, de momentul istoric, de naționalitate: “Atât de corupte sunt tipurile în realitate, încât întâlnești la romantici veleități de ‘reguli’, de ‘școală’ și o fidelitate față de teme și genuri care e de esență clasică. (...) Rezumând minimal, clasicul este exemplar, romanticul e combătut de pasiuni și chinuit de probleme, barochismul e gratuit. În teorie. Căci și barocul e un tip utopic, inexistent la stare pură, în realitate existând numai compromisuri între clasic și baroc, între baroc și romantic...”⁴. Teza impurității stilurilor devine astfel deosebit de fecundă în planul creației artistice, dar și al analizei operelor de artă, scoțând melanjurile în cauză (clasic - baroc, romantic - baroc, clasic - romantic) din zona paradoxurilor stilistice.

Jocul dilematic dintre clasic și baroc, modalitate esențială a creației lui Radu Stanca, are la bază, după cum deja am subliniat, atitudini divergente – romantice, manieriste, clasice etc. – dintre care predominante sunt cele două, cea clasică și cea barocă. Marea poezie stanciană, cea în care artistul dă măsura reală a valorii sale, este rezultatul acestei vocații majore: de a turna în forme clasicizate “focul” gotic al unei conștiințe hipersensibilizate; tratarea este însă barocă, cu largi acolade stilistice și o vervă imaginativă ieșită din comun, mutând accentul de pe sensul general-uman al poemelor, cu profunde implicații existențiale, pe vobletele decorative.

În lipsa faldurilor barochizante, poemele stanciene capătă un aer de vetustețe ce fac din ele palide copii ale superbelor sale înscenări baladești sau fals-baladești. În acest sens, diferențele dintre un poem precum *Horoscop*, interesant din punct de vedere tematic și impregnat de o anumită tensiune dramatică, și scipitorul *Corydon* sunt semnificative; amândouă pleacă de la aceeași imagine dual-echivocă a poetului euphorionist, dar abordarea este

diferită. Față de poleiala izbitoare din *Corydon*, cu efecte de necontestat în plan artistic, verbalismul excesiv din *Horoscop*, dublat și de o sicitate a imageriei, constituie o scădere vizibilă din punctul de vedere al calității poetice:

„N-am semeni. Nimănu-i nu seamăn.
Dar simt un glas străin în mine.
Cu cineva sunt totuși geamăn.
Cu cine, suflete, cu cine? (...)”

Pe soclul meu cu chipuri hâde
Și panglici purpurii, de sânge,
Când ochiu-mi drept cu hohot râde,
Cel stâng se-ntunecă și plânge. (...)”

Și cad pe culmile semețe
Răpus de-atâta încordare,
Zeu blestemat cu două fețe
Și-o singură înfățișare“

(Horoscop)

În *Corydon* însă același motiv poetic este susținut de o antrenantă rafală descriptivă desfășurată în registru autoironic și cu o aparentă gratuitate barocă:

„Sunt cel mai frumos din orașul acesta
Pe străzile pline când ies n-am pereche (...)”

Panglici, nimicuri m-acopăr,
Când calc, parcă trec pe pământ de pe-un soclu.
Un ochi (pe cel roz) îl ascund sub monoclu
Și-ntregul picior când pășesc îl descopăr,
Dar iute-l acopăr, ca iar să-l descopăr...

Cellalt ochi, (cel galben), îl las să se-amuze
Privind cum se țin toți ca scaiul de mine. (...)”

Din mine cresc crengi ca pe pomi, mățăsoase
Și însăși natura atotștiutoare,
Ea însăși nu știe ce sunt: om sau floare?
Sau numai un turn rătăcit între case,
Un turn de pe care cad pietre prețioase“:

(Corydon)

Predispoziția barochizantă a lui Radu Stanca are legătură și cu arhitectura aparte a orașului estetic, mai exact, cu viziunea pe care poetul o proiectează asupra Sibiului. Negând existența unui stil predominant gotic în arhitectura orașului, concepție încetățenită și încă de actualitate, Radu Stanca consideră, plecând de la câteva observații făcute pe marginea acoperișurilor clădirilor, că barocul definește mai exact configurația arhitectonică a burgului medieval: “Acoperișurile la Sibiu sunt ceva cu totul deosebit de restul caselor. Construite după un model aproape unic, ele se deschid întotdeauna prin doi sau mai mulți ochi, al căror rost nu mi l-am putut niciodată explica, dar a căror privire m-a urmărit întotdeauna. În genere, ochii acestor acoperișe caută pieziș și sunt ironici. Ei au ceva din gustul șugubăț al desenelor unui Wilhelm Busch. Cărămizii, acoperișurile sibiene sunt de fapt singura arhitectură a Sibiului. E greșit să se spună că Sibiul e dominat de un mod gotic. Sibiul e prin excelență un oraș

baroc – dovadă marea însemnătate pe care o dobândesc în arhitectura lui acoperișurile...”. Că arhitectural Sibiul ar fi preponderent un oraș baroc este doar parțial adevărat; chiar și ținând cont numai de construcția acoperișurilor, afirmația este valabilă numai într-o anumită măsură. În realitate, peisajul agitat al acoperișurilor din burgul medieval poartă atât amprenta goticului, cât și a barocului. Tehnic vorbind, goticului îi aparține acoperișul în șa cu pante rezezi, deschise spre exterior prin ferestrele înguste și orizontale ale podurilor, ferestre asemănătoare cu niște ochi întredeschși, de genul celor pe care Radu Stanca le desemna ca fiind baroce. Apărut mai târziu în acest peisaj arhitectural, prin secolul XVIII, sub influența barocului vienez căruia Sibiul i-a fost tributar și prin alte particularități, acoperișul mansarda, tipic baroc, cu ferestre dotate la rândul lor cu mici acoperișuri în trei ape, nu este cel ce revine obsedant în descrierile stanciene. Apetența barochizantă a scriitorului este cea care va da naștere unei asemenea interpretări a arhitecturii cetății sibiene, poemele sale având întrucâtva configurația *orașului-poveste*, în care elementul gotic este absorbit, în timp, de cel baroc. Petru Poantă observă însă că “stilul Bach”, atribuit de către eseist Sibiului în finalul micului său ghid, se referă la “sufletul”, la “arhitectura” lăuntrică a orașului, și desemnează - deși arhitectonic el e considerat baroc – esența sa gotică, considerând goticul drept o categorie permanentă a creației⁶.

Traduse în plan literar, “focul” gotic și volutele baroce, constante ale creației stanciene, sunt identificabile nu numai în structura acestui joc dilematic dintre clasic și baroc, dar și în conjugarea celor două principii ale esteticii euphorioniste, fausticul europeanului modern, avântul nelimitat, respectiv apolinicul, ispita formală înspre un ideal absolut de frumusețe artistică. Noul umanism al cerchiștilor, soluție unică de fundamentare a clasicității visate, alege ca modalitate de expresie calea barocă. În acest umanism transfigurat estetic, viziunea barocă asupra lumii încearcă să acopere distanța considerabilă dintre sentimentele religioase și libertinaj, frumusețe și urâtenie, egocentrism și impersonalitate, trecere și eternitate.

Dragoș VARGA-SANTAI

NOTE:

1. Radu Stanca: *Ireductibilitate stilistică*, în vol. *RCL*, p. 138;
2. *Ibid.*, p. 140;
3. *Ibid.*, p. 141;
4. G. Călinescu: *Clasicism, romantism, baroc*, în *Principii de estetică*, p. 355-356;
5. Radu Stanca: *Sibiu, cetatea umbrelor*, în *Aquarium*, p. 96;
6. Petru Poantă: *op. cit.*, p. 35.